

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 17 (2019)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.17.31

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

Adam Bańdo

Uniwersytet Pedagogiczny im Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 0000-0003-3250-7239

Dzieje polskiego uchodźstwa na Węgrzech 1939–1945 w świetle najnowszych badań

Losy polskiego uchodźstwa na Węgrzech podczas II wojny światowej są mało znane i słabo opracowane. Informacje na ten temat pochodzą głównie ze wspomnień i innych nienaukowych, epizodycznych publikacji. Wyjątek stanowią teksty dotyczące dziejów polskiej prasy emigracyjnej, której historia rozpoczęła się właśnie nad Dunajem jeszcze w trakcie trwania kampanii wrześniowej. Jest to istotny fakt, ponieważ w powszechnej świadomości prasa emigracyjna tego okresu kojarzy się częściej z tytułami wydawanymi dużo później przez polski rząd na uchodźstwie w Londynie oraz środowiska emigracyjne w Wielkiej Brytanii. Tymczasem już 25 września 1939 roku ukazała się pierwsza polska gazetka uchodźcza „Polak na Węgrzech”, przepisywana na maszynie a później powielana w obozie żołnierskim Jolsva. Dalszy rozwój polskiej prasy emigracyjnej na Węgrzech był przedmiotem zainteresowań nielicznych badaczy. Jeszcze do niedawna głównymi źródłami wiedzy na ten temat były artykuły Zdzisława Antoniewicza¹, Istvána Csaplárosa², Danuty Jakubiec³ czy zarys problematyki czasopism polskich uchodźców na Węgrzech, Arkadiusza Kuglera i Waldemara Kuglera⁴. Pozostałe publikacje dotyczyły poszczególnych tytułów prasowych. Wśród nich szczególnie cenny jest artykuł o „Wieściach Polskich” pióra Urszuli Kaczmarek, zawierający zestawienie 55 publikacji na temat „starej” Polonii węgierskiej w latach 1939–1944⁵. Nie sposób pominąć szerszego opracowania autorki *Na węgierskiej ziemi. Rzecz o Polonii węgierskiej*⁶. Inne znane prace o tej problematyce

1 Z. Antoniewicz, *Uchodźcza prasa na Węgrzech (1939–1945)*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1975, z. 2–3, s. 285–309.

2 I. Csapláros, *Początki prasy polskiej na Węgrzech*, „Kwartalnik Prasoznawczy” 1958, nr 4, s. 66–72.

3 D. Jakubiec, *Wydawnictwa periodyczne uchodźców polskich na Węgrzech w latach 1939–1944*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1971, nr 1, s. 33–55.

4 A. Kugler, W. Kugler, *Czasopiśmiennictwo uchodźców polskich na Węgrzech w czasie II wojny światowej – zarys problematyki*, [w:] M. Kalczyńska, D. Sieradzka, ks. Z. Małecki (red.), *Kultura książki i prasy polonijnej. Dziedzictwo narodowe i światowe*. Katowice 2009, s. 173–185.

5 U. Kaczmarek, „Wieści Polskie” źródłem informacji o życiu Polonii węgierskiej, „Przeгляд Polonijny” 1995, z. 2, s. 105–111.

6 U. Kaczmarek, *Na węgierskiej ziemi. Rzecz i Polonii węgierskiej*. Poznań 1999.

odnoszą się do okresu przed II wojną światową, np. prace Jana Reychmana⁷. Na tym tle na szczególną uwagę zasługują nowe książki Krzysztofa Woźniakowskiego: *Polskie czasopiśmiennictwo uchodźcze na Węgrzech 1939–1945*⁸ oraz *W kręgu życia kulturalnego polskiego wojennego uchodźstwa na Węgrzech 1939–1945*⁹. Prace poprzedziło kilka artykułów ogłoszonych na łamach „Rocznika Historii Prasy Polskiej”, które miałem okazję przybliżyć czytelnikom „Zeszytów Prasoznawczych”. Tam też ukazała się moja recenzja książki *Polskie czasopiśmiennictwo uchodźcze na Węgrzech 1939–1945*¹⁰. Praca K. Woźniakowskiego jest rezultatem wręcz tytanicznej pracy badawczej, której autor podołał pomimo utrudnień, jakie towarzyszyły jej powstaniu – głównie niekompletności znacznej części czasopism lub ich braku w ogóle. Przede wszystkim imponuje szczegółowością i wnikliwością, którymi zawsze wyróżniają się publikacje K. Woźniakowskiego. W dwóch pierwszych rozdziałach obszernego tomu (443 s.) przedstawiono tło historyczne badanego zjawiska, tj. charakterystykę sytuacji społeczno-politycznej na Węgrzech po rozpadzie Austro-Węgier, następnie okres rządów regenta Miklósa Horthyego i jego następców do proklamowania w 1949 roku Węgierskiej Republiki Ludowej. W tym wprowadzeniu do głównej problematyki polskiego czasopiśmiennictwa uchodźczego, nie pominięto zagadnienia polityki zagranicznej Węgier, stosunku rządu węgierskiego do Polski. W rozdziale drugim dokonano analizy sytuacji polskiej społeczności na Węgrzech, zarówno tzw. „starej” emigracji, tzn. sprzed I wojny światowej, jej struktury społecznej, organizacyjnej, aktywności kulturalnej, oświatowej oraz wydawniczej, jak i losy uchodźców z okresu II wojny światowej. Szczególnie cennym jest fragment przedstawiający proces organizowania się „nowej” emigracji, tworzenie oficjalnych, legalnych struktur organizacji kulturalnych, religijnych czy oświatowych, również stosunek do nich społeczeństwa węgierskiego oraz władz węgierskich. Nie pominięto także tajnej działalności konspiracyjnej. Główna część pracy (rozdz. III-VII) obejmuje fazy rozwoju czasopism polskiego uchodźstwa na Węgrzech. Pierwsza z nich trwała od schyłku września do końca października 1939 roku. Był to okres żywiołowego i spontanicznego tworzenia paraprasowych i prasowych efemeryd, sporządzanych odręcznie lub maszynowo, rzadko powielanych. Te nienadzorowane quasi-prasowe gazetki i pisemka nie zachowały się do czasów współczesnych. K. Woźniakowski wymienia kilka tytułów: „Pobudka”, „Dziennik Kisbodacki” oraz „Hanganiak”. Wiedzę na ich temat czerpał autor głównie ze wspomnień. Wyjątek stanowiły „Gazetka Ścienna”, „Biuletyn Informacyjny dla Uchodźców Polskich” oraz „Polak na Węgrzech”, które poddano szczegółowej analizie. Ta część pracy K. Woźniakowskiego jest, jak dotąd, najpełniejszym i jedynym naukowym opracowaniem na temat początkowej fazy rozwoju polskich czasopism uchodźczych na Węgrzech. Ukazanie się pierwszego numeru „Więści Polskich” 2 listopada 1939 roku rozpoczęło następny etap, okres stabilizacji wszystkich wydawanych w Budapeszcie „centralnych” periodyków

7 Chodzi m.in. o prace J. Reychmana *Dzieje Polonii węgierskiej*. „Problemy Polonii Zagranicznej” t. 5 (1966–1967), Warszawa 1968.

8 K. Woźniakowski, *Polskie czasopiśmiennictwo uchodźcze na Węgrzech 1939–1945*. Opole 2016.

9 Tenże, *W kręgu życia kulturalnego polskiego wojennego uchodźstwa na Węgrzech 1939–1945*. Kraków 2018.

10 A. Bańdo, *Węgierska karta z dziejów polskiego czasopiśmiennictwa na uchodźstwie podczas II wojny światowej*. „Zeszyty Prasoznawcze” 2018, t. 61, nr 3 (235), s. 571–575.

uchodźstwa. Trwał on do połowy marca 1944 roku. „Wieści Polskie” były czołowym, reprezentacyjnym pismem podporządkowanym bezpośrednio rządowi RP na emigracji. Jemu też autor poświęcił najwięcej miejsca w opracowaniu, co zaowocowało powstaniem pierwszej tak obszernej monografii tego periodyku. Ponadto obszar badawczy poszerzył o czasopisma Komitetu Obywatelskiego dla Spraw Opieki nad Polskimi Uchodźcami na Węgrzech oraz tytuły powstające pod egidą Biblioteki Polskiej, najprężniejszego wydawnictwa polskiej diaspory. Badania na ten temat przeprowadzono z autopsji. Jako uzupełnienie dodano informację o innych tytułach, które wychodziły w tym samym czasie, ale ich egzemplarze nie zachowały się w zbiorach bibliotecznych, archiwalnych czy muzealnych. W ostatnim siódmym rozdziale książki Krzysztof Woźniakowski przedstawił następne fazy rozwoju polskiego czasopiśmiennictwa uchodźczego na Węgrzech. Obejmują one dwa okresy: okres ich funkcjonowania w realiach niemieckiej okupacji Węgier (od 19 III 1944) i rządów węgierskich faszystów pod wodzą Ferencza Szálasięgo (od 15 X 1944) oraz okres od zakończenia działań wojennych na Węgrzech (4 IV 1945) do momentu opuszczenia Węgier przez ostatni transport wojennych uchodźców repatriujących się do Polski w grudniu 1946 roku. W pierwszym okresie doszło do likwidacji niemal wszystkich polskich instytucji i czasopism z wyjątkiem „Słowa”, któremu autor poświęcił jeden z podrozdziałów. W części dotyczącej drugiego okresu przedstawił „Biuletyn Informacyjny”, ostatnią inicjatywę prasową polskiej diaspory uchodźczej na Węgrzech¹¹.

Wydawałoby się, że obszerna książka Krzysztofa Woźniakowskiego o polskim czasopiśmiennictwie uchodźczym na Węgrzech na długi czas wyczerpała temat dziejów polskiej emigracji w tym kraju w okresie II wojny światowej. Tymczasem w niespełna dwa lata od jej ukazania się do rąk czytelników trafiła następna praca autora, w której powraca on do tematu, rozwijając tym razem wątek życia kulturalnego. Nowa Książka pt. *W kręgu życia kulturalnego polskiego wojennego uchodźstwa na Węgrzech 1939–1945. Studia i szkice*¹² zawiera szesnaście szkiców z lat 2009–2014 i jak sam autor zaznacza powstała na marginesie monografii *Polskie czasopiśmiennictwo uchodźcze na Węgrzech 1939–1945*, „rozwijając i dokładniej dokumentując niektóre wątki, sygnalizowane na łamach ówczesnej naddunajskiej prasy uchodźczej”¹³. Wszystkie szkice pochodzą z wcześniejszych publikacji i referatów autora, które w obecnym tomie zostały zmodyfikowane i zaktualizowane. Wraz z poprzednią monografią *Polskie czasopiśmiennictwo uchodźcze na Węgrzech 1939–1945* tworzą spójną całość, poszerzając wiedzę na temat mniej dotąd znanego i słabo opracowanego fenomenu, jakim było ówczesne polskie uchodźstwo nad Dunajem¹⁴.

Tom *W kręgu życia kulturalnego polskiego wojennego uchodźstwa na Węgrzech 1939–1945* składa się z trzech części. W pierwszej zawarto sześć szkiców tematycznych przedstawiających najważniejsze, oficjalne instytucje kulturalne stworzone przez polskich wojennych uchodźców i działające na Węgrzech za wiedzą i zgodą ówczesnych węgierskich władz oraz wspierane przez polski rząd emigracyjny w Londynie. Pierwszy szkic autor poświęcił Komitetowi Obywatelskiemu dla Spraw

11 Więcej na temat książki K. Woźniakowskiego napisałem w: A. Bańdo, *Węgierska karta z dziejów polskiego czasopiśmiennictwa na uchodźstwie...* op. cit.

12 K. Woźniakowski, *W kręgu życia kulturalnego polskiego wojennego uchodźstwa na Węgrzech 1939–1945. Studia i szkice*. Kraków 2018.

13 Tamże, s. 5.

14 Tamże, s. 6.

Opieki nad Polskimi Uchodźcami na Węgrzech działającemu w Budapeszcie w latach 1939–1944 pod kierownictwem Henryka Sławika. Komitet był jedną z najwcześniejszych (listopad 1939) i zarazem najważniejszą strukturą organizacyjną w bogatej historii polskiego wychodźstwa na Węgrzech w okresie II wojny światowej. Był instytucją opiniodawczą i doradczą wobec IX Departamentu węgierskiego MSW zajmującą się opieką socjalną nad polskimi uchodźcami na obszarze całych Węgier, a po zamknięciu polskiej ambasady w Budapeszcie (15 I 1941) traktowaną przez stronę węgierską jako organ reprezentujący wszystkich Polaków znajdujących się na terenie Królestwa Węgier¹⁵. Zdaniem Krzysztofa Woźniakowskiego Komitet Obywatelski był również wpisany w struktury emigracyjnych władz RP, ponieważ jego prezes pełnił jednocześnie funkcję delegata rządu RP na wychodźstwie do spraw uchodźców na Węgrzech. W szkicu na ten temat K. Woźniakowski przedstawił bardzo szeroki zakres kompetencji i obowiązków Komitetu wybijając na pierwszy plan jego działalność kulturalną, oświatową, ale przede wszystkim wydawniczą. Zestawił i szczegółowo opisał 29 książek i broszur, które ukazały się nakładem własnym Komitetu w latach 1941–1943, w tym 17 podręczników szkolnych, 4 popularnonaukowe broszury medyczne, 2 książki literackie – tomy poezji twórców uchodźczych, pracę z pogranicza muzyki i choreografii przeznaczoną dla zespołów amatorskich, po jednej broszurze z dziedziny historii architektury, mechaniki samochodowej, organizacji prac samopomocowych, jeden katalog biblioteczny oraz popularną syntezę dziejów Węgier dla uchodźców¹⁶. Ta część szkicu zawiera nie tylko szczegółowe dane, ale co bardziej istotne dokładne analizy wszystkich wydawnictw Komitetu. W szkicu przedstawiono również działalność Komitetu w sferze czasopiśmienniczej, jego inicjatywy prasowe, periodyki wydawane w latach 1941–1944: „Nasza Świetlica – Materiały Obozowe” / „Materiały Obozowe”, „Tygodnik Polski – Materiały Obozowe” oraz „Młodzież”. Informacje na ten temat znane są częściowo czytelnikom pierwszej monografii autora na ten temat¹⁷. Krzysztof Woźniakowski dokonał również skrupulatnego zestawienia innych (niewydawniczych) przejawów działalności Komitetu, w tym przebiegu Kursów Wyższych Komisji Kulturalno-Oświatowej Komitetu Obywatelskiego, które były swego rodzaju próbą stworzenia namiastki szkolnictwa wyższego¹⁸. Autor podjął się również zestawienia konkursów piśmienniczych Komitetu Obywatelskiego¹⁹. Krzysztof Woźniakowski podkreśla jednak, że flagowym przedsięwzięciem polskiej diaspory nad Dunajem, jej wizytówką, była Wystawa Prac Uchodźców Polskich na Węgrzech zorganizowana w Budapeszcie w 1943 roku. Komitet Obywatelski zlikwidowano po wkroczeniu na Węgry Niemców a jego aktywistów, z prezesem Henrykiem Sławikiem na czele, zamordowało Gestapo. Pozostałe szkice w pierwszej części książki K. Woźniakowski poświęcił wyłącznie kulturalnym ośrodkom i placówkom działającym na Węgrzech: Instytutowi Polskiemu w Budapeszcie (1939–1944), Świetlicy Polskiej (1939–1942, 1944), Klubowi Angielskiemu (1940), tzw. Katolickiemu Uniwersytetowi Powszechnemu (1940) oraz Kołu Literacko-Artystycznemu „Start” (1942–1944).

15 Tamże, s. 9.

16 Tamże, s. 15–17.

17 K. Woźniakowski, *Polskie czasopiśmiennictwo uchodźcze...* op. cit.

18 K. Woźniakowski, *W kręgu życia kulturalnego polskiego wojennego...* s. 26–27.

19 Tamże, s. 32

Problematykę drugiej części książki K. Woźniakowskiego sygnalizuje tytuł pierwszego szkicu *Polskie media uchodźcze na Węgrzech w latach 1939–1945*²⁰. Ten obszerny, syntetyczny tekst wprowadza czytelnika w zagadnienia bardziej szczegółowe. W następnych szkicach autor dokonuje analizy przede wszystkim ruchu wydawniczego, obejmującego polskie książki i prasę, również polskie księgozbiory oraz wypożyczalnie i czytelnie. Z tej ogólnej charakterystyki wyodrębnia, jako szczególnie ważną i zasłużoną Bibliotekę Polską, czołową oficynę wydawniczą polskiej diaspory wojennej na Węgrzech działającą w latach 1941–1944. Jej pomysłodawczynią, główną organizatorką i kierowniczką była Wanda Pełczyńska, działaczka społeczna z Wileńszczyzny, która sygnowała wydawnictwa Biblioteki pseudonimem Maria Janowska²¹. W szkicu autor przedstawił nie tylko okoliczności i przyczyny powstania Biblioteki Polskiej, jej historię, ale przede wszystkim ukazał dorobek tej oficyny na tle innych polskich podmiotów wydawniczych na Węgrzech, m.in. Komitetu Obywatelskiego, Amerykańskiego Komitetu Pomocy Polakom, Komitetu Polsko-Angielskiego i innych²². Krzysztof Woźniakowski dokonał również dokładnej charakterystyki wydawnictw Biblioteki Polskiej. Według jego ustaleń spośród 52 ogłoszonych przez witrynę pozycji książkowych 32 to książki literackie (ok. 61,5 % całości książkowej produkcji Biblioteki), 4 pozycje podręcznikowo-słownikowe, 5 publikacji nieliterackich z różnych dziedzin, 1 pozycja nutowa oraz 10 z działu hungariców²³. Autor przedstawił również ich szczegółową analizę w obrębie poszczególnych działów, gatunków, autorów. Jak już wspomniano poza produkcją książkową budapesztańska Biblioteka Polska podjęła inicjatywę w zakresie edytorstwa czasopism. W pozostałych szkicach poruszono zagadnienie stosunku węgierskiej cenzury do przejawów polskiej aktywności wydawniczej, artystycznej oraz oświatowej, również kilka problemów szczegółowych, w tym dotyczących czasopiśmiennictwa dziecięcego oraz książki dziecięcej polskiego uchodźstwa na Węgrzech podczas II wojny światowej. Czasopismo dziecięce zostało zaprezentowane na przykładzie „Kącika dla dzieci”, działu ukazującego się na łamach „Więści Polskich”. Po raz pierwszy „Kącik” został ogłoszony w jego 108 numerze z 17 IX 1940 roku. Ukazywał się w rytmie dwutygodniowym do 23 XII 1942 r. Szkic K. Woźniakowskiego na temat „Kącika dla dzieci” zawiera gruntowną analizę jego struktury, treści i autorów tekstów, sporządzoną na podstawie badań własnych autora²⁴. Takiej samej analizie i charakterystyce poddano również dwutygodnik „Jestem Wasza” (1943), ukazujący się pod redakcją Marii Grażyny Ławrukianiec²⁵ oraz „Kącik dla dzieci” w periodyku „Słowo” (1944)²⁶. Przedmiotem badań Krzysztofa Woźniakowskiego były również książki dla dzieci. Nakładem Biblioteki Polskiej w okresie od lipca 1941 roku do czerwca 1943 roku

20 Tamże, s. 147–169.

21 Tamże, s. 173–174.

22 Wykres 1. Publikacje książkowe Biblioteki Polskiej na tle dorobku innych podmiotów wydawniczych według liczby pozycji. Tamże, s. 176.

23 Tamże, s. 175.

24 Tamże, s. 210–214.

25 Tamże, s. 214–218.

26 Tamże, s. 219–221.

ukazało się 8 pozycji książkowych dla najmłodszych czytelników²⁷. Poza Biblioteką wydano również dwie pozycje nakładem Amerykańskiego Komitetu Pomocy Polakom²⁸.

Część trzecia szkiców Krzysztofa Woźniakowskiego, jak sam autor zaznaczył ma charakter personalny²⁹. Zaprezentowano w nim węgierski wojenny epizod aktywności organizacyjnej oraz publicystyczno-literackiej krakowskiego dziennikarza Zbigniewa Grotowskiego, znanego przede wszystkim z „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”. Węgierski, uchodźczy epizod Z. Grotowskiego był dotąd mało znany w środowisku badaczy prasy, również wśród „ikacologów”. Tym bardziej cenne są ustalenia Krzysztofa Woźniakowskiego na temat aktywności tego dziennikarza jako redaktora technicznego tygodnika „Wieści Polskie”, również autora 4 tekstów na łamach tego periodyku³⁰. Badania K. Woźniakowskiego odsłoniły także aktywność publicystyczną Z. Grotowskiego w innych wydawnictwach uchodźstwa polskiego na Węgrzech, które autor szkicu poddał gruntownej analizie, omówieniu i charakterystyce. W charakterystyce twórczości literackiej Z. Grotowskiego wykroczył poza ramy jego aktywności na uchodźstwie, sięgając do czasów współpracy dziennikarza z „Ilustrowanym Kurierem Codziennym” oraz już po wojnie z „Dziennikiem Polskim”. W części „personalnej” szkiców K. Woźniakowski omówił również wątki prasowe związane z postacią Tadeusza Boya-Żeleńskiego w publicystyce literacko-kulturalnej polskiego wojennego uchodźstwa na Węgrzech. Według K. Woźniakowskiego zainteresowanie Boyem w tym kręgu przebiegało w dwóch fazach. „Pierwsza to przenikające na Węgry bardzo skąpe informacje o losach znanego pisarza i publicysty w przyłączonym już do ZSRR Lwowie, gdzie Boy znalazł się uciekając przed Niemcami z Warszawy. Sądząc po tym, co publikowała (mogła opublikować?) uchodźcza prasa – nie dysponowano w tym zakresie dobrą orientacją, jakkolwiek w oparciu o prywatne i nieoficjalne źródła informacji starano się w <<Wieściach Polskich>> porządkować (z reguły opatrywane bardzo krytycznymi i szyderczymi komentarzami) wiadomości o sytuacji na terenach zajętych przez ZSRR, a zwłaszcza we Lwowie”³¹. Pojawiały się dwukrotnie fałszywe informacje o aresztowaniu Boya, a w grudniu 1941 r. „Wieści Polskie” w kuriozalnej notatce poinformowały z cztero-miesięcznym opóźnieniem o jego śmierci. W styczniu 1942 roku na łamach powielaczowego tygodnika „Nasza Świątlica. Materiały Obozowe” opublikowano poważny esej Andrzeja Stwara poświęcony twórczości Boya. Trudno w tym przypadku mówić o jakiejś „fazie”, jak to określił K. Woźniakowski, ponieważ esej był jedynym tekstem o Boyu, w dodatku ostatnim w prasie uchodźstwa na Węgrzech. Część trzecią książki zamykają dwa krótkie szkice autora: *Pamięć powstania listopadowego wśród polskich wojennych uchodźców na Węgrzech (1939–1945)*³² oraz „Z notatnika cenzora obozowego”: *cykl felietonów satyrycznych uchodźczych budapesztańskich „Wieści Polskich” (sierpień 1943 – styczeń 1944)*³³.

27 Tamże, s. 225–226.

28 Tamże, s. 235.

29 Tamże, s. 5.

30 Tamże, s. 243.

31 Tamże, s. 257.

32 Tamże, s. 265–272

33 Tamże, s. 273–284.

Jak już wspominałem miałem okazję lektury wielu publikacji z bogatego dorobku Krzysztofa Woźniakowskiego. Kilkakrotnie też przypadł mi zaszczyt recenzowania kilku z nich, co czyniłem z wielką przyjemnością. Zawsze podkreślałem ogromną wiedzę autora, znakomity warsztat i to, co jest dla niego charakterystyczne – przywiązanie do drobiazgów, szczegółów. Ta imponująca skrupulatność badawcza, widoczna jest również i tym razem. Pozwolę sobie jeszcze zwrócić uwagę na jedną cechę i wartość zarazem. Prezentowane w niniejszym artykule dwie książki Krzysztofa Woźniakowskiego, pomimo zbieżności tematyki, wzajemnie się uzupełniają, tworząc spójną całość. Tym samym autorowi udało się przedstawić, jak dotąd, najbardziej dopełniony obraz polskiej kultury uchodźczej na Węgrzech podczas II wojny światowej. Ująć w szerokim spektrum wszystkie jej przejawy i aspekty działalności wydawniczej, oświatowej, artystycznej, literackiej oraz instytucjonalno-organizacyjnej.

Bibliografia

- Antoniewicz Z., *Uchodźcza prasa na Węgrzech (1939–1945)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1975, z. 2–3, s. 285–309.
- A. Bańdo, *Węgierska karta z dziejów polskiego czasopiśmiennictwa na uchodźstwie podczas II wojny światowej*. „Zeszyty Prasoznawcze” 2018, t. 61, nr 3 (235), s. 571–575.
- Csapláros I., *Początki prasy polskiej na Węgrzech*. „Kwartalnik Prasoznawczy” 1958, nr 4, s. 66–72.
- Jakubiec D., *Wydawnictwa periodyczne uchodźców polskich na Węgrzech w latach 1939–1944*. „Zeszyty Prasoznawcze”, 1971, nr 1, s. 33–35.
- Kugler A., Kugler W., *Czasopiśmiennictwo uchodźców polskich na Węgrzech w czasie II wojny światowej – zarys problematyki*. „Kultura książki i prasy polonijnej. Dziedzictwo narodowe i światowe. Pod red. Marii Kalczyńskiej, Danuty Sieradzkiej, ks. Zdzisława Małeckiego. Katowice 2009.
- Woźniakowski K., *Polskie czasopiśmiennictwo uchodźcze na Węgrzech 1939–1945*. Opole 2016.
- Woźniakowski K., *W kręgu życia kulturalnego polskiego wojennego uchodźstwa na Węgrzech 1939–1945. Studia i szkice*. Kraków 2018.